

УДК 351.87:004.09

Н. І. Логінова

УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В СИСТЕМУ СУДОЧИНСТВА

Постановка проблеми. Інформатизація системи судочинства за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є одним із головних напрямків розвитку інформаційного суспільства [1]. Основні принципи, завдання та напрями інформатизації системи судочинства визначені в законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [2], «Про судоустрій і статус суддів» [3], в «Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» [4] та інших нормативно-правових актах. Важливим фактором підвищення ефективності відкритості та прозорості правосуддя є використання ІКТ, що сприяє спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних термінів та експлуатаційних витрат. ІКТ дозволяють збільшити обмін інформацією, швидкість та обсяги передачі даних, що обробляються в судах, поліпшити якість роботи судових органів, а також реалізувати права громадян на вільний доступ до судової інформації.

Для ефективного функціонування судової влади активно впроваджуються та використовуються в галузі судоустрою нові медіатехнології, зокрема телеінформаційні та телекомунікаційні [5]. Розвиток інформаційного суспільства пропонує інший варіант правосуддя – електронний, тобто на базі ІКТ, що містить автоматизацію певних судових процедур та спрощення інформування зацікавлених осіб через Інтернет, засоби мобільного зв'язку тощо. Активне використання ІКТ та їх законодавче закріплення сприяли появі в юриспруденції нових понять: електронне правосуддя, електронне судочинство, електронний суд або суд онлайн тощо [6]. Тому сьогодні досить актуальними є питання щодо вдосконалення існуючої інформаційно-комунікаційної системи судів в Україні шляхом упровадження сучасних принципів електронного правосуддя.

Ступінь наукової розробки. Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми, свідчить, що тема електронного правосуддя, зокрема проект «Електронний суд», ще не отримала широкого висвітлення в науковій літературі. Деякі аспекти інформатизації судів у своїх працях досліджують українські та зарубіжні вчені, такі як І.Л. Бачило, В.В. Білоус, П. Гіллес, О.О. Денисова, Р.А. Калюжний, Ю.А. Климашевський, Н.В. Кушакова-Костицька, А.І. Марущак, М.Я. Сегай, М.Я. Швець та інші.

Мета статті полягає в розкритті сутності та змісту поняття «електронне правосуддя», виявленні проблем і перспектив упровадження проекту «Електронний суд» в системі судочинства України.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні інформація є основою соціального порядку. Закони як прояв і продукт суспільного життя також залежать від потоків інформації. Форма й зміст права безперервно змінюється залежно від доступних

комунікативних інструментів. Судова система заснована на обміні інформації, швидкість та обсяг якої можна збільшити шляхом використання ІКТ.

Сучасні технології повинні гарантувати дотримання основних правових принципів, цілісності та автентичності документів, конфіденційності даних і незалежності судової системи [7]. Для цього необхідно впроваджувати в систему судочинства не лише системи фіксації судових рішень, а й системи комунікації учасників судочинства, проведення дистанційного розгляду судових справ, автоматизовані банки даних справ і судових рішень, інформаційно-пошукові системи, автоматизовані робочі місця судді, помічника судді, системи автоматичного ухвалення рішень тощо [8].

Інформатизація системи судочинства є складовою Національної програми інформатизації України. Пріоритетними напрямками інформатизації в цій галузі є розробка мережевих технологій для органів судової влади, створення, упровадження та вдосконалення системи електронного документообігу, створення автоматизованих систем узагальнення судової практики та аналізу діяльності судів, розробка сучасної телекомунікаційної структури судів, створення єдиної судової бази даних тощо.

Забезпечення інформатизації системи судочинства та подальший розвиток цього напрямку здійснюється на основі Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» [4], розробленої Державною судовою адміністрацією (ДСА) України. Головною метою концепції є формування умов для створення та функціонування єдиної судової інформаційної системи, надання інформаційної та технологічної підтримки судочинства на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства та держави у вільному обміні інформацією й необхідними обмеженнями на її поширення. Концепція ґрунтується на сукупності нормативно-правових, організаційно-розпорядчих, програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, які забезпечують збір, опрацювання, накопичування, аналіз і зберігання інформації.

Міжнародний досвід інформатизації системи судочинства показує, що протягом останніх років у різних країнах світу активно впроваджується в практику електронне правосуддя, яке засноване на всебічному використанні ІКТ у процесі відправлення правосуддя [5–9].

Згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи СМ/Рес (2009)1 державам-учасницям Ради Європи з електронної демократії від 18.02.2009 р., під електронним правосуддям розуміється використання ІКТ у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема, для приватних осіб і підприємств. Воно включає в себе електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до інформації судового характеру. Так як судова влада є ключовим компонентом демократії, електронне правосуддя є найважливішою гранню електронної демократії. Його головна мета полягає в підвищенні ефективності судової системи та якості правосуддя. Доступ до правосуддя – це один з аспектів доступу до демократичних інститутів і процесів [10].

Електронне правосуддя передбачає подачу позовної заяви, додатків до неї та надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання

«електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилку учасникам процесу через Інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів тощо [6].

Таким чином, електронне правосуддя передбачає використання в системі судочинства ІКТ не лише в якості засобів виробництва, а й як процесуальних засобів. Елементи електронного правосуддя (розсилка повідомлень електронною поштою, електронний цифровий підпис, відеоконференцз'язок тощо) спрямовані на поліпшення роботи судових органів.

За останнє десятиліття в області інформатизації судової системи нашої країни було зроблено чимало. Розроблено офіційні веб-сайти всіх судових органів, які забезпечують вільний доступ громадян до судової інформації. Для забезпечення принципів відкритого судочинства та гласності судових процесів створено Єдиний державний реєстр судових рішень України, до якого заносяться всі судові рішення загальної юрисдикції. Для організації та забезпечення процесів електронного документообігу використовуються автоматизовані комп'ютерні системи «Діловодство-3» («Д-3») в апеляційних і місцевих загальних судах та «Діловодство спеціалізованого суду» («ДСС») у спеціалізованих судах. Уведено Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Проводяться судові засідання за допомогою відеоконференцз'язку. Працює інформаційне вікно суду. Для спілкування суддів та працівників апарату судів створено соціальну професійну мережу «Феміда» тощо.

Для вдосконалення існуючої інформаційно-комунікаційної системи судів в кінці 2012 р. було розроблено Стратегічний план інформатизації судової системи України [11], який визначає першочергові завдання розвитку та використання ІКТ у судах, а саме:

- удосконалення порядку роботи з документами;
- інтеграція всіх програмних продуктів, що використовуються в системі судочинства;
- розробка плану інформатизації судів і з визначенням єдиних принципів, стандартів, тимчасових меж та бюджетних розрахунків, необхідних для функціонування єдиної судової інформаційної системи;
- удосконалення програмного забезпечення автоматизованих систем діловодства в судах та забезпечення системного контролю за їх функціонуванням тощо.

Для реалізації цього плану, упровадження світових ідей електронного правосуддя та необхідності подальшого розвитку ІКТ в галузі судочинства було розроблено декілька пілотних проектів, основним з яких є проект «Електронний суд».

Основна мета проекту полягає в такому:

- забезпечення відкритого доступу всіх учасників судового процесу до інформації за допомогою інтернет-ресурсів та інформаційно-довідкових кіосків;
- перехід до відправки та прийому всіх документів, що оброблюються в судах, в електронному вигляді;
- налагодження системи електронного обміну з базами даних різних державних органів;
- повна комп'ютеризація процесів судового діловодства та створення єдиного електронного архіву судових документів.

Проект «Електронний суд» призначений для автоматизації процесів судового діловодства, забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, узагальнення судової практики, публікації цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків [12]. Тобто це сукупність ІКТ, що дозволяють здійснювати процесуальні дії в електронній формі.

Основний принцип проекту «Електронний суд» полягає в налагодженні процесу оперативного обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя в Україні [13].

Для реалізації цього проекту в 2012 р. державним підприємством «Інформаційні судові системи» була розроблена концепція «Електронний суд», в якій побудова системи електронного суду України має на меті побудову комплексу технічних рішень, які виконують такі завдання:

- надання можливості громадянину або організації направляти до будь-якого суду країни підписану електронним цифровим підписом позовну заяву, апеляційну або касаційну скаргу разом із пакетом супутніх документів за допомогою мережі Інтернет;
- надсилання сторонам процесу електронної копії процесуального документа або повістки засобами електронного чи мобільного зв'язку (e-mail або sms);
- розробка та впровадження універсального формату обміну даними, завдяки якому стане можливою передача справ і документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників [14].

На виконання завдань, визначених у концепції ДСА України, прийнято ряд нормативних актів, на основі яких вжито низку заходів.

Було затверджено наказ ДСА України № 72 від 31.05.2013 р. «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» зі змінами, внесеними наказом ДСА України № 81 від 14.06.2013 р., які визначають порядок подання документів до суду в електронному вигляді, а також надсилання всім учасникам судового процесу процесуальних документів в електронному вигляді (паралельно з документами в паперовому вигляді). Для цього необхідно зареєструватися в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, роздрукувати заявку про отримання процесуальних документів в електронному вигляді у справі та подати її до суду.

Згідно з даними, розміщеними на сайті судової влади України (<http://court.gov.ua/emailec>), із червня 2013 р. у всіх місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції вже запроваджено порядок щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу.

Із жовтня 2013 р. засобами електронного або мобільного зв'язку здійснюється надсилання всім сторонам судового процесу повісток. Це здійснюється у справах цивільного та кримінального судочинства відповідно до вимог ч. 1 ст. 135 Кримінального процесуального кодексу України та ч. 6 ст. 74 Цивільного процесуального кодексу України, в яких визначено, що повістка про виклик може бути повідомлена електронною поштою, факсом або за телефоном чи за допомогою

інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію виклику. Для реалізації цього проекту в судах затверджено наказ ДСА України № 119 від 20.09.2013 р. «Про реалізацію проекту щодо надсилання судами sms-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) у місцевих та апеляційних загальних судах». Для отримання тексту судової повістки в електронній формі за допомогою sms-повідомлення учаснику судового процесу потрібно подати до суду заявку, бланк якої розміщений на сайті судової влади України (<http://court.gov.ua/registration/zayavasms.html>).

Перевагами надсилання судової повістки у вигляді sms-повідомлення є економія коштів на поштових розсилках та витратних матеріалах (конверти, папір, поштові марки тощо.), оперативність отримання інформації для всіх учасників судового процесу, а також зменшення ризику втрати інформації про час і місце проведення судового процесу.

Запровадження сучасних технологій приведе до скорочення термінів розгляду судових справ та покращення доступу до правосуддя, а також дозволить забезпечити безперервності судового процесу та в майбутньому організувати повний цикл електронного документообігу.

Згідно зі звітом «Підсумки роботи Державної судової адміністрації України за 9 місяців 2013 р.» [15] із метою забезпечення завдань концепції «Електронний суд» ДСА України вже розпочато експлуатацію «Електронний суд». Завдяки впровадженню цього проекту сторони судового процесу мають можливість у максимально стислий термін отримувати копії всіх процесуальних документів у справі в електронному вигляді. Наразі всі місцеві та апеляційні суди загальної юрисдикції із застосуванням автоматизованої системи документообігу суду здійснюють відправку електронних копій процесуальних документів сторонам у справі за їх замовленням.

Таким чином, розглянуті елементи електронного правосуддя, що впроваджуються в системі судочинства нашої країни, спрямовані на оптимізацію роботи судів за рахунок інформатизації процесів електронного документообігу, заощадження державних коштів та часу працівників судів, покращення доступу громадян до судової інформації тощо.

Незважаючи на вищевикладені позитивні риси інформатизації системи судочинства, існують також і проблемні моменти, що стримують реалізацію всіх принципів електронного правосуддя. Досі немає єдиного формату обміну даними, завдяки якому стане можливою передача справ та документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників. Не вдосконалено систему захисту інформації, що обробляється в системі судочинства. Унаслідок фінансової та економічної кризи проекти електронного правосуддя недостатньо фінансуються.

Висновки. Інформатизація системи судочинства в нашій країні здійснюється на світовому досвіді використання ІКТ. Реалізація проекту «Електронний суд» допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлен-

ня та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо. Електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Подальша реалізація розглянутих проєктів є одним з напрямків підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – С. 79. – Ст. 1581.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.
4. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>. – Назва з екрану.
5. Гиллес П. Электронное судопроизводство и принцип устности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=3&art=2694>. – Назва з екрану.
6. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід / Н. В. Кушакова-Костицька // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 103–109.
7. Gerrillo A. E-Justice: Using Information Communication Technologies in the Court System / A. Gerrillo? H. Fabra. – Hershey ; New York : Information science reference, 2009. – Р. 13.
8. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства / В. В. Білоус // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць / редкол. : М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків : Право, 2011. – Вип. 11 – С. 97–106.
9. Приходько Л. В. Зарубежный опыт внедрения использования системы «электронный суд» (e-court) / Л. В. Приходько // Государство и право. – М. : Наука, 2007. – № 9. – С. 82–86.
10. Рекомендации Комитета министров Совета Европы CM/Rec(2009)1 государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии от 18.02.2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idemocracy.ru/projects/стандарты/42-ec2009edem.html>. – Назва з екрану.
11. Стратегічний план інформатизації судової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.court.gov.ua/userfiles/Strateg%20plan.doc>. – Назва з екрану.
12. Смирнова В.О. Проблеми впровадження «Електронного суду» в Україні / В.О. Смирнова, М.М. Пархоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6124/1/Смирнова,%20Пархоменко.pdf>. – Назва з екрану.
13. Кирилюк Р. Електронний суд – це суд, двері якого відкриті цілодобово для кожного [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/37556/>. – Назва з екрану.
14. Концепція електронного суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf. – Назва з екрану.
15. Підсумки роботи Державної судової адміністрації України за 9 місяців 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rva.arbitr.gov.ua/dsa/1233/lfdhdkfh/>. – Назва з екрану.

Анотація

Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. – Стаття.

У статті проаналізовано сутність та зміст поняття «електронне правосуддя», визначено основні завдання та напрямки впровадження проєкту «Електронний суд» у систему судочинства.

Ключові слова: інформатизація, система судочинства, електронне правосуддя, електронний суд.

Аннотация

Логинова Н. И. Внедрение электронного правосудия в систему судопроизводства. – Статья.

В статье проанализированы сущность и содержание понятия «электронное правосудие», определены основные задачи и направления внедрения проекта «Электронный суд» в систему судопроизводства.

Ключевые слова: информатизация, система судопроизводства, электронное правосудие, электронный суд.

Summary

Loginova N. I. Implementation of e-justice in the court system. – Article.

The article analyzes of essence and content of the concept of «e-justice». This article defines the main tasks and directions of the project «E-court» in the court system.

Key words: informatization, court system, e-justice, e-court.

УДК 347.151:179.7

А. О. Запорожченко

ПРАВОВАЯ ТАНАТОЛОГИЯ КАК НОВОЕ НАУЧНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

Постановка проблемы. Открытия и технологии в области медицины и генетики влекут за собой необходимость применения интеграционных усилий исследователей в различных сферах знаний. Оптимальные решения научных и прикладных задач нередко возникают на стыке междисциплинарных исследований. В связи с этим проблемы, связанные с жизнью и смертью, затрагивают фундаментальные права человека.

Проблемы танатологии (танатос – греч. бог смерти) – древней науки о смерти – для права имеют особый смысл. Именно с позиций права, закона необходимо решать многие актуальные задачи этой старой и вместе с тем новой области человеческих знаний. Характерно, что определение причин смерти влияет, например, на квалификацию преступления (судебно-медицинская танатология), гражданский процесс регулирует процедуру объявления лица умершим, в обществе активно обсуждается правовой аспект эвтаназии, то есть легализации права на легкую и «достойную» смерть, практика аборт, определение правомерности суицидов, распоряжение своим телом – реализации соматических прав. Поэтому такие данные необходимо учитывать в праве.

Степень научной разработки. На развитие медицинского права и биоэтики существенно повлияли научные труды Н. Вейса, Х. Вольской-Липец, Р. Токарчука (Польша), В. Круса, М. Малеиной, М. Матузова, Е. Старовойтовой, Г. Романовского (Россия), О. Мережка, В. Плавича, Р. Стефанчука, И. Синюты (Украина).

Эпистемологическими проблемами танатологии занимаются в первую очередь медики, криминалисты (судебно-медицинская танатология), а также философы с позиции важного составляющего культуры – смерти – как центрального объекта научных исследований танатологии. Не стоит забывать о собственно историко-культурологическом аспекте смерти. При этом правовая сторона предсмертного состояния жизни человека из правового поля упущена. В целом в отечественной юридической науке проблемы танатологии не привлекли еще достаточного внимания исследователей. Комплексный анализ правовых проблем танатологии проведен в Украине впервые.

Научная новизна статьи обусловлена прежде всего тем, что она является первым научным исследованием в Украине, охватывающим основные проблемные стороны танатологии с точки зрения права и рассматривающим ее как новое направление правовых научных исследований.

Целью исследования является обоснование концептуальной необходимости развития правовой танатологии как нового научного направления правовых научных исследований и очертание основных правовых проблем танатологии.